

74. évfolyam | 2019/2. szám

Ára: 500 Ft. Előfizetőknek: 430 Ft

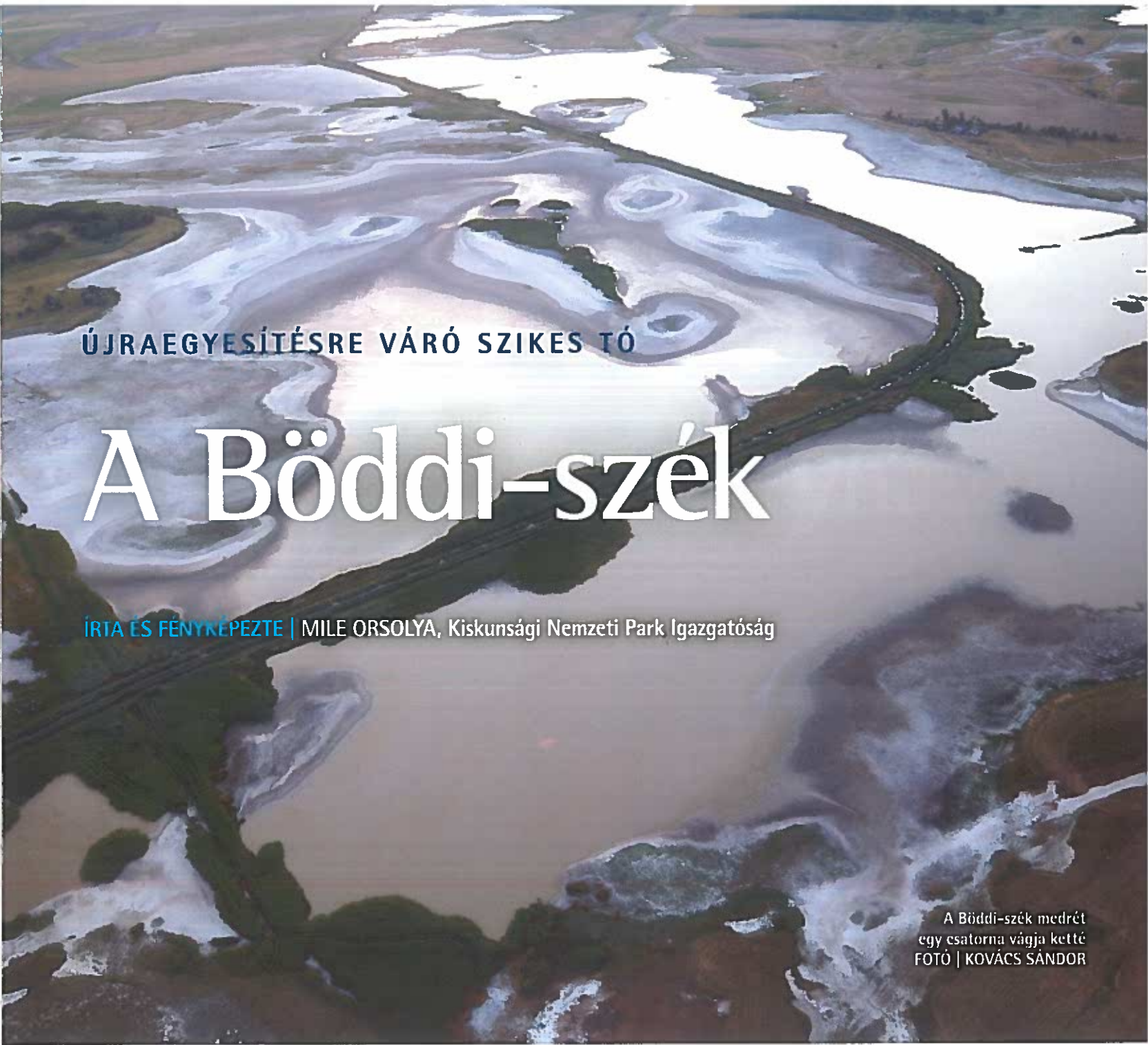
TermészetBúvár

ALAPÍTVÁ:

Hiúz
AZ ÉV EMLŐSE

ÉVEZREDEK TANÚI | SZÓL A KAKUKK MÁR | MIÉNK ITT A RÉT!
EGY DINOSZSAURUSZ LÁBNYOMA | VARÁZSKERT A HEGYHÁTON

ÚJRAEGYESÍTÉSRE VÁRÓ SZIKES TÓ

A Böddi-szék

ÍRTA ÉS FÉNYKÉPEZTE | MILE ORSOLYA, Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság

A Böddi-szék medrét
egy esatorna vágja ketté
FOTÓ | KOVÁCS SÁNDOR

A Duna egykori árterületén levonuló felszíni vizek változatos, a mikrodomborzati viszonyokhoz alkalmazkodó, kisebb-nagyobb vízfolyásokkal hálózta be a felső-kiskunsági tájat. Ezek számottevő része az utóbbi évtizedekben eltűnt a legeltetési állattartás visszaszorulása, a szikes gyepek elnádásodása és az ember tájformáló beavatkozásai miatt. A szikes tavak láncolatának délnyugati tagja, a Bács-Kiskun megyei Dunatetőtlen község határában található Böddi-szék azonban esélyt kapott arra, hogy megmeneküljön.

A Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság 2013-ban egy kétmilliárdos költségvetésű, élőhely-fejlesztési programot indított, amelynek keretében

az unió LIFE+ elnevezésű természetvédelmi alapjának támogatásával újra egyesíteni fogják az ötvenes években csatornával kettévágott szikes tó medrét. A Böddi-széket szikes tavaink között egyedivé teszi, hogy nemcsak csapadékból és felszín alatti víz-áramlásokból kapott utánpótlást, hanem egy tekintélyesebb, bár időszakos, szikes vízfolyás is táplálta.

E korabeli vízfolyás a Sós-ér, amely északabbról, Dunavecse és Újsolt szikes lapályai, mocsarai és rétjei felől gyűjtött, majd terített időszakosan szikes vizet a jelenlegi Böddi-szék medencéjébe. Ez a medence jelenleg is az egyik legnagyobb és legértékesebb befogadója az utánpótlásnak, annak ellenére, hogy az 1950-es évektől – részben a Sós-ér egykori medrét is felhasználva – egy jóval mélyebb, határozott medervezetésű, helvízelvezető és öntöző főcsatornát hoztak létre. A területet tovább szabdalta az ezt követően kiépített mellék-csatornahálózat, és kisebb-nagyobb medencékre tagolta a vízgyűjtő területet. A korabeli mérnöki tervezés ugyanis kizárólag gyakorlati megfontolásból a legmélyebb területen vezette keresztül az úgynevezett Sós-éri csatornát. Így szerencsétlen módon kettévágta a Böddi-szék medrét, és számos további, már nem működő árokka és gáttal jelenleg is akadályozza a természetes vízjárást.

NÖVÉNYKÜLÖNLEGESSÉGEK

A Sós-ér menti szikeseken a jellegzetes, sókedvelő növényfajok, így a *pozsgás zsásza*, a *bárányparéj*, a *szikí mézpázsit*, a *sóvirág*, valamint a pannon szikesek bennszülött növénye, a *magyar sóbolla* mellett olyan növényfajok is előfordulnak, amelyekkel – a környező szikesektől eltérő – kissé sósabb környezeti feltételek között találkozhatunk. Legjellemzőbb képviselőjük a *heverő sóbolla*, illetve a *szikósűfű*, amelyek szórványosak a Duna-Tisza közén, és országos kitekintésben is ritka, kontinentális elemei a flórának. Külön érdekesség, hogy az Ős-Sós-ér vizei északról, az újsolti Nagy-szik felől, hazánk egyetlen olyan ismert szikes területéről érkeztek, ahol mindhárom sóballafajunk előfordul. A böddi-széki Ős-Sós-ér medrében két budavirágfajjal is találkozhatunk.

A kislepszű aszat hazánk mocsaras területein él, a Böddi-széken ritka

A gyakoribb szárnyasmagvú budavirág mellett a *szikí budavirág* is előkerült. A szomszédos Kelemen-széken időnként tömegesen megjelenő *szikí ballagófű* viszont a Böddi-széken ritkán kerül szemünk elé.

A LEGNAGYOBB ÉRTÉKEK

A böddi-széki gyepterületeket igen változatos élőhelytípusok alkotják. A központi mederhez csatlakozó, kisebb-nagyobb mértékben lefűződött mederöblözeteket jelenleg kiterjedt szikes mocsári növényzet uralja. A szikes mocsarakra máshol oly jellemző *kislepszű aszat* a Böddi-széken kimondottan ritka. A kissé magasabban fekvő mederrészen, vagy sekélyebb vízállás esetén akár egyik évről a másikra szikes réti növényzet jelenik meg nagy kiterjedésben.

A tocsogós, szikes rétek jellemző pázsitfűfaja a *fehér tippán*, amely júniusban sokszor gyűrűszerűen övezi vöröslő bugájával a mocsári élőhelyfoltokat. Ősszel viszont a *szikí őszi-rózsza* lila virágtengere veszi át az uralmat a növényzetben.

A szikes vízállások kiszáradó peremén só válik ki a talaj felszínén. A mézpázsitos szikfok és a szinte csak a pozsgás zsásza és a magyar sóbolla által elviselt vakszikes élőhelytípusok helyenként kiterjedt területen figyelhetők meg.

A magasabban fekvő területek számottevő részét már a történeti térképek szerint is szántóföldi művelésbe vonták. A Böddi-széket övező löszalapú, lepelhomokkal

Az V. csatorna szikes vizet is gyűjt, ekkor vize lúgos és szappanszerűen habzik

borított háta növényzetének számottevő része viszont soha fel nem tört, fel nem szántott, úgynevezett ősgyep, kiemelkedő fajgazdagsággal. A védett növények között helyenként színváltozatokban is sokféle *agárkosbor*, illetve *poloskaszagú kosbor* jelenik meg tavasszal seregesen. Szórványosan a fokozottan védett *pókbangóval* is találkozhatunk, ősszel pedig öröndetes módon egyre több helyről kerül elő *őszi füžértékercs*. Löszpusztai jellemző növények a pillangósvirágúakat képviselő csüdfüvek közül a halványasárga virágú, védett *erdős csüdfű* és a lila *zászlós csüdfű*. A Sós-ér egykori vonulatát manapság többnyire szikerek rajzolják ki. E szikes lapályokat övező löszös hátaokról a közelmúltban a *régi őszi-rózsza* egy nagyobb állománya került elő. Igazi sztyeppi növényfaj, amelynek jelenléte alapján szikí tölgysek korábbi előfordulása is feltételezhető.

*A Böddi-széket övező pusztai növényzet
színpompás virágtengerét áprilisban a
bíbor rózsaszín agárkosbor koronázza meg*

e területen, egykoron tisztásaik lehettek a növény jellemző élőhelyei.

VÁLTOZATOS MIKRODOMBORZAT

A Böddi-szék medermorfológiája sajátos. A tavat nem egységes, nagy vízfelület borítja, hanem egy központi mederrészből és ehhez csatlakozó, többnyire sekélyebb vízborítású mederöblözetekből áll, amelyeket a vízállásokból szigetszerűen vagy félszigetszerűen kimagasló háta tagolnak. Ezek egy része a vízből épphogy kimagaslik, és legfeljebb szikes tavi iszapszövetet telep-szik meg rajta, míg mások tekintélyesebbek, és löszös karakterű ösgyeppel borítottak. E természetes tagoltság kifejezetten

gazdagítja a terület élővilágát. A szikes tó medrét kettészelő csatorna azonban rendkívüli mértékben fokozta e tagoltságot, és a területre nézve kedvezőtlen folyamatokat is elindított. A természetes meder morfológiai változatossága nem gátolta a szikes tavak természetes vízjárási folyamatait, a csatorna nyomvonala és a csatornához csatlakoztatott árkok és gátak rendszere viszont átszabta a mederöblözetek hidrológiai helyzetét, és lefűzésükkel nagymértékben hozzájárult teljes elmocsarasodásukhoz, szikes jellegük csökkenéséhez.

A történeti térképek arról tanúskodnak, hogy a Böddi-szék régebben is egy központi mederrészből és kisebb-nagyobb mederöblözetekből állt, amelyek nagyobb vízállásnál egybefüggő víztestet alkottak.

Szikes tavaink páratlan értékűek Európában. A vízükben nagy mennyiségben jelenlevő oldott sziksó, más néven szóda egyédivé teszi az élővilágot, és egyértelműen elkülöníti a tengerpartok közelében elhelyezkedő sós tavaktól és mocsaraktól.

A Böddi-szék az időszakosan kiszáradó magyarországi szikes tavak között jelenlegi állapotában is meglehetősen nagynak számít, hiszen az ilyen jellegű, nyílt felszínű szikes tavak 18 százalékát teszi ki. Országos jelentőségű védett természeti terület, a Natura 2000-hálózat része, és szerepel a nemzetközi jelentőségű vadvízek védelmére hivatott Ramsari egyezmény listáján is. A Böddi-szék megmentését az Európai Unió LIFE+ alapja támogatja.

*A sekély szikes tavak nyár
végére gyakran kiszáradnak,
májd újra vízzel telnek meg.*

Ám a sekély vízű szikes tavak sajátos vízjárásából adódóan a mederöblözetek időről időre kiszáradtak, majd újra vízzel teltek meg.

A korabeli területhasználat intenzitásától függően a növényzet borítása is változott. A legkopárabb, szinte mocsári növényzet nélküli állapotot a legeltetési állattartó gazdálkodás egyértelmű és jól dokumentálható nyomával az 1960–1980-as években készült légi fotókon láthatjuk. Figyelemre méltó azonban, hogy már az évszázados térképeken is jól látható a vízállásos területekből kiemelkedő Bötti-állás nevű, szinte szigetszerű magaslat, ami arra utal, hogy már akkoriban is foglalkoztak a területen legeltetési állattartással, és a jószágállás már százhatvan évvel ezelőtt is ott volt, ahol most is megtalálható.

ÚJRAEGYESÍTÉS ÉS LEGELTETÉS

A természetrajzi, néprajzi és szociológiai kutatásokból kirajzolódott, hogy a Böddi-szék biológiai sokféleségének megőrzéséhez elengedhetetlen a természetes vízjárás helyreállítása és a legeltetési állattartás felújítása. Nemcsak a régi térképek, hanem a helyekkel készült interjúk is tanúsítják, hogy a területen az állattartás volt az egyik legfontosabb gazdasági tevékenység. A szikes gyepek az itt lakók szerint is erre valók. A lovak és a marhák mellett főleg juhokat, míg a háztájiban sertést tartottak, amelyek szívesen kitúrták a *zsióka* gyökerét, így korábban tartották e gyorsan terjedő mocsári növényfaj állományát. A juhok számára ugyanakkor a magasabban fekvő szikes gyepek kínáltak első osztályú legelőt. Egy helyi juhász véleménye szerint a szikes fű előnye, hogy reggelre nem ürül ki a birka, nem bicskásodik, azaz nem esik be a horpasza, hanem marad energiája.

A birkák szeretik a *mézpázsitot* és a népies nevén sziki laskát, amely nem más, mint a pozsgás zsázsa. A nyáj a taposásával és azzal, hogy igen rövidre legeli a fűvet, kedvező élőhelyet készít elő a földön fészkelő madaraknak, például a *bibicnek* vagy a fokozottan védett *ugartyúknak*. A gondosan legeltetett területek azért is biztonságosabbak számukra, mert nem takarja növényzet a portyázó *rókákat* és *borzokat*. A nyílt, sekély vízű szikes tavak partját és szigeteit a *gülpán* is szívesen választja fészkelőterületnek. A legelő állatállomány visszaszorulása tehát kedvezőtlen folyamat a szikeseken, így a Böddi-szék környékén is.

A szikes tavak elpárolgó vizéből a só kristályokban válik ki

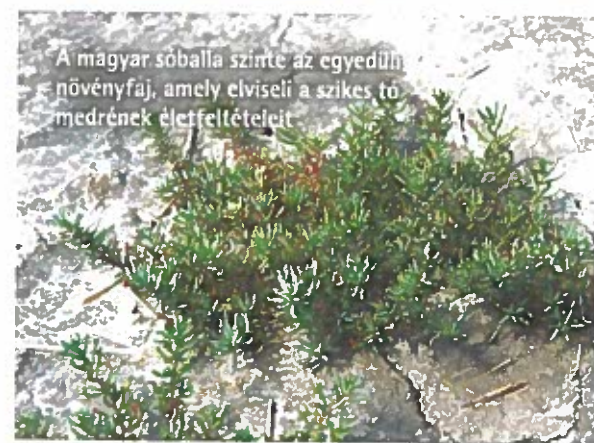
A megváltozott vízviszonyok és a legeltetés visszaszorulása miatt a terület egy részén uralkodóvá vált a mocsári növényzet, a szikes réti és szikfoknövényzetre ráhúzódtott a *nád* és a *zsióka*. A természetvédelmi szakemberek ezért azon dolgoznak, hogy visszafordítsák a kedvezőtlen folyamatokat.

MEGNÖVEKVŐ VÍZFELÜLET

A Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság 2013-ban elindított projektjének fő célja, hogy áthelyezzék a tavat kettészelő csatorna mintegy hat kilométeres szakaszát. A feladat megoldását azonban megnehezíti, hogy egy jelenleg is működő belvízelvezető csatornáról van szó, amelyet nem lehet egyszerűen csak betemetni. A kritikus szakaszt úgy kell áthelyezni és a területrendezést elvégezni, hogy a csatorna folyamatosan működjön.

A korábbi csatorna betemetése után helyreáll a természetes vízjárás a Böddi-széken. Lehetőség nyílik az elmocsarasodott gyepterületek, a lefűződött mederöblözetek kilegeltetésére és helyreállítására. Ennek eredményeként az érintett mederöblözetek természetes vízjárásba kapcsolásával megkészsereződhet a jelenlegi 180 hektárnyi, időszakosan vízállásos, nyílt vízfelület. Az ehhez szükséges feltételek megteremtéséhez az is hozzájárult, hogy a projekt keretében mintegy 400 hektár földterületet vásároltak a szikes tó és a környező szikes gyepek megfelelő kezeléséhez.

A legelőterületek rendbetétele megkezdődött. A helyi állattartó gazdálkodók tevékenysége mellett az elnádásodott szikes rétek kezelését szárazúzással és kaszással

A magyar sóbolla szinte az egyedüli növényfaj, amely elviseli a szikes tó medrének életfeltételeit

A réti őszirózsa a Kiskunságban szórványos előfordulását

végezhetik a projektpartner Dunatáj Közalapítvány közreműködésével. A frissen felnövekvő növényzet a régi magyar háziállatfajták, így a *magyar szürke szarvasmarhák*, illetve a régebben is a területen tartott *magyar tarka szarvasmarhák* számára jelent táplálékot. A hajdani Böddi-állás így újra a legeltetési állattartás egyik központi helyszínévé válhat.

